

НАТАЛІЯ ТКАЧЕНКО

БАЗОВІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПРУДЕНЦІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

Визначено завдання, принципи та методи оцінки фінансової стійкості страхових компаній. Розроблено індикатори, які характеризують фінансову стійкість страхових компаній з урахуванням потенційної уразливості до ризиків. Побудовано систему ризик-орієнтованого пруденційного регулювання їх діяльності.

Держава зацікавлена у відшкодуванні шкоди, спричиненої фізичним і юридичним особам не за рахунок бюджетних коштів, а за допомогою децентралізованих страхових фондів. До того ж, вона вирішує не лише завдання створення страхових резервів з метою захисту майнових інтересів громадян і підприємств, а й втягнення в обіг тимчасово вільних коштів населення та організацій, отримання нових джерел податкових надходжень до бюджету. Крім того, акумульовані страховиками страхові резерви є важливим внутрішнім джерелом інвестицій в економіку країни.

У сучасних умовах господарювання аспект стійкості вітчизняних страхових компаній набуває особливого значення. Їх нестійкий фінансовий стан, з одного боку, і необхідність розширення інвестицій – з іншого, певною мірою загострюють проблему, перетворюючи її в одне з найактуальніших питань національної економіки. Основною метою державного регулювання фінансової стійкості страховиків є, насамперед, захист інтересів страхувальників і держави. За цих умов страхове товариство і наглядовий орган повинні усвідомлювати необхідність створення ефективної систе-

ми моніторингу й оцінки фінансової стійкості страхових компаній.

Проблеми фінансової стійкості страхових компаній знайшли відображення в працях спеціалістів страхової справи та діячів вітчизняної і зарубіжної науки. Серед них слід відзначити роботи українських науковців: І. Іванюка і Д. Маруженка [3], С. Осадця [11], Л. Шірінян [14], праці російських дослідників: А. Жеребка [2], Н. Кіріллової [4], А. Кудрявцева [5], С. Луконіна [7], Л. Орланюк-Маліцької [9], В. Сухова [12], Г. Чернової [13] та інших. Однак в галузі вивчення стійкості страхових компаній залишається чимало невирішених проблем як теоретичного, так і прикладного характеру. Сучасний стан страхових компаній вимагає удосконалення методологічних підходів до оцінки й забезпечення стійкості страхових компаній і створення ефективної системи національного моніторингу з метою підтримки стійкості та подальшого розвитку національної страхової системи.

Метою статті є визначення принципів і підходів до оцінки фінансової стійкості страхових компаній, побудова системи пруденційного регулювання діяльності страховиків з урахуванням потенційної уразливості до ризиків.

Для забезпечення й підтримки фінансової стійкості необхідно, по-перше, визначити причини сприятливих і негативних тенденцій у розвитку страхової компанії й охарактеризувати її поточну фінансову стійкість, по-друге, сформулювати рекомендації щодо усунення проблем у розвитку та покращення рівня фінансової стійкості компанії. Для кожного суб'єкта господарювання характерні особливості прояву ризиків, які необхідно враховувати при оцінці його фінансової стійкості. В зв'язку з цим, розгляд питання оцінки фінансової стійкості страхових компаній вимагає врахування наступних важливих факторів:

- в сучасній економіці не існує страхових компаній, які б не перебували під впливом ризиків;
- причини втрати фінансової стійкості завжди багатофакторні й багатовимірні, про що свідчить значна кількість ризикоутворюючих факторів;
- ризики, поряд з негативними функціями, виконують і позитивні, це пов'язано з тим, що відбувається переосмислення існуючих підходів як до системи забезпечення, так і до оцінки фінансової стійкості страховиків. В результаті постійно розширюється і покращується методологія оцінки фінансової стійкості страховиків та прогностичні можливості, що в результаті дозволяє розробити механізми забезпечення та підвищення фінансової стійкості страхових компаній.

Враховуючи вищезазначене, приходимо до розуміння того факту, що для визначення й управління фінансовою стійкістю страхової компанії необхідна наявність об'єктивної і повноцінної технології її оцінки, що охоплює сукупність принципів, показників і методів вимірювання.

Основні завдання, котрі вирішуються при оцінці фінансової стійкості страхової компанії, такі:

- визначення рівня фінансової стійкості у конкретний момент часу;
 - дослідження тенденцій і закономірностей у сфері підвищення фінансової стійкості за досліджуваний період;
 - визначення “вузьких” місць, що негативно впливають на забезпечення фінансової стійкості страховика;
 - виявлення резервів, які страхова компанія може використовувати для підвищення рівня своєї фінансової стійкості.
- В тісному зв'язку з завданнями оцінки фінансової стійкості страховиків знаходяться і її основні принципи, зокрема:
- всебічність та комплексність підходу до оцінки рівня фінансової стійкості страхової компанії, що дозволяє у повному обсязі врахувати всі фактори, які на неї впливають;
 - конструктивність, що проявляється у протидії факторам, які стримують чи заважають поступальному розвитку страхової компанії;
 - обґрунтованість вибору кількісних та якісних показників для здійснення оцінки фінансової стійкості страховика, що дозволяє отримати максимально об'єктивний результат та розробити заходи з підвищення рівня фінансової стійкості;
 - пороговість, яка характеризується кількісними й якісними показниками, що знаходяться між мінімальним і максимальним допустимими значеннями;
 - проблемність – зазвичай фінансова стійкість страхової компанії може оцінюватися за різними параметрами, пов'язаними з особливостями актуарної діяльності, андеррайтингом, процесом реалізації страхових послуг, з ефективністю окремих видів діяльності тощо. Обґрунтування набору параметрів є важливим елементом методик вимірювання фінансової стійкості;
 - характеристичність – комплекс показників діяльності страхової компанії або

знаходиться в межах, які забезпечують її стійкий стан, або значення показника при переході порогового значення, що характеризує зростання нестійкості, аж до втрати системоутворюючих ознак;

- однозначність трактування оцінки, яка реалізується за допомогою інтегрального показника фінансової стійкості. Цей показник, за своєю економічною природою, повинен показувати відносний, щодо аналізованої сукупності страхових компаній, рівень фінансової стійкості конкретного страховика;

- динамічність, тобто оцінка й аналіз інтегрального показника страхової компанії має здійснюватися в часі, оскільки фінансова стійкість страхової компанії під впливом різних зовнішніх і внутрішніх факторів постійно змінюється. До того ж вивчення фінансової стійкості треба проводити безперервно і систематично, що дасть змогу своєчасно готувати інформацію для ухвалення ефективних управлінських рішень;

- специфічність – при виборі, створенні методики оцінки фінансової стійкості страхової компанії необхідно, насамперед, зважати на специфіку її діяльності;

- взаємопов'язаність інтересів страховиків і страхувальників. Тому, при оцінці фінансової стійкості необхідно враховувати чинники як зовнішніх, так і внутрішніх конкурентних переваг;

- максимальна простота практичного здійснення оцінки фінансової стійкості за умови якомога повнішого використання сучасних методів і інструментарію;

- можливість застосування рейтингового підходу;

- орієнтація на досягнення максимального позитивного ефекту від здійсненої оцінки;

- можливість розробки, на підставі отриманого результату з оцінки фінансової стійкості страховика, конкретних заходів з

підвищення фінансової стійкості страхової компанії залежно від її конкретного значення.

Враховуючи зазначене вище, визначимо особливості управління впливом ризиків з метою забезпечення фінансової стійкості страхових компаній:

- оперативне реагування на ризики, оскільки реалізовані ризики можуть не лише поглиблюватися з кожним новим господарським циклом, а й породжувати нові супутні явища. Тому, чим раніше буде вжито заходів з нейтралізації впливу ризиків на фінансову стійкість страховика, тим кращими будуть можливості страхової компанії відновити свою фінансову стійкість;

- адекватне реагування на рівень реальної загрози фінансовій стійкості, тобто мобілізація необхідних засобів і заходів для нейтралізації негативного впливу ризиків;

- повнота реагування, тобто повна реалізація внутрішніх заходів і засобів, мобілізованих на протидію реалізованому ризику, й ефективне використання зовнішніх можливостей;

- орієнтація на досягнення максимального позитивного ефекту.

Для здійснення комплексної оцінки фінансової стійкості страхових компаній використовують такі методи дослідження: спостереження основних макроекономічних показників і показників діяльності страхових компаній обов'язково з огляду на такі вимоги, як планомірність, цілеспрямованість, активність і системність; порівняння отриманих результатів оцінки як між собою, так і з еталонним та пороговими значеннями; вимірювання, тобто процедура визначення числового значення певної величини за допомогою одиниці виміру (еталона); аналізу та синтезу, за яким здійснюється виокремлення частин оцінки фінансової стійкості для глибшого пізнання явища; метод експертних оцінок, який використовується, на-

приклад, для шкалування та переведення до кількісного вимірника якісних ознак, які використовуються при оцінці фінансової стійкості; метод кореляційного аналізу, для дослідження елементів, які здійснюють найсуттєвіший вплив; методи моделювання.

Запропоновані підходи дослідження фінансової стійкості страхових компаній, сукупність принципів і методів її оцінки підтверджують цілісність та нестандартний підхід до розгляду цих питань.

Отже, з метою забезпечення поступального розвитку економіки країни і стабільності фінансового ринку важливо не тільки володіти інформацією про поточний фінансовий стан страховиків, але й мати уявлення про ступінь їх потенційної нараженості на ризики і фінансову стійкість страхових компаній в майбутньому.

Цілком погоджуємося з Л. Временко та О. Корват [1, 61] щодо виокремлення чотирьох сфер державного впливу та регулювання у страхуванні, а саме:

1. Пруденційне або запобіжне регулювання (попередження нестабільності та запобігання неплатоспроможності страховиків).
2. Правове регулювання відносин (страховиків, посередників, споживачів).
3. Економічне регулювання (податкові важелі для стимулювання або обмеження певних дій на страховому ринку).
4. Боротьба з відмиванням "брудних" грошей та протидія фінансуванню тероризму.

Враховуючи те, що всі зазначені вище види державного впливу та регулювання у сфері страхування прийняті в європейській спільноті, наближення стандартів функціонування української страхової системи до міжнародних вимог, підвищення рівня її надійності та стійкості національних страховиків вимагає продовження роботи з удосконалення державної системи регулювання фінансової стійкості страхових компаній. При цьому, значна увага повинна, перш за все, приділя-

тися пруденційному регулюванню фінансової стійкості страхових компаній [15, 12].

Вважаємо, що метою пруденційного регулювання є попередження проявів фінансово нестійкої діяльності страховиків шляхом впровадження комплексного підходу управління ризиками та розробки системи показників, які дозволяють кількісно оцінити ступінь нараженості страхових компаній на ризики, з якими вони зіштовхуються в процесі здійснення статутної діяльності, а також виявлення, на різних стадіях функціонування страховиків, недоліків у їх діяльності з метою запобігання їх неплатоспроможності.

Підтвердженням того, що головна роль у запровадженні в практику діяльності страхових компаній процесів оцінки та управління ризиками належить саме органу страхового нагляду країни, свідчать результати опитувань 63 страхових компаній 8 країн Європи [16].

Без сумніву, для забезпечення належного контролю за діяльністю страховиків, формуванню ефективної системи пруденційного регулювання має передувати створення якісної нормативно-правової бази, яка передбачала б достатні повноваження та ресурси для наглядового органу. Як відомо, страховики, на відміну від банків, володіють пасивами з більш тривалими термінами користування та більш ліквідними активами, що підвищує їх значення на ринку довгострокових ресурсів. Водночас страхові компанії більше наражаються на ризик зміни вартості власних активів і, як наслідок, величина їх власного капіталу може швидко зменшуватися. Тому, для цілей пруденційного регулювання необхідно визначати індикатори фінансової стійкості, які дозволяли б оцінювати стан страховиків та здійснювати моніторинг їх сильних і слабких сторін, оцінювати поточний рівень фінансової стійкості страховиків і їх потенційну уразливість до ризиків. В табл. 1 наведені запропоновані ін-

Основні показники, які характеризують фінансову стійкість страхових компаній з урахуванням потенційної уразливості до ризиків

Назва показника	Методика розрахунку показника	Економічна сутність показника
1	2	3
1. Показники, які характеризують поточну фінансову стійкість		
Показник достатності капіталу	Капітал: Загальна сума активів	Характеризує здатність страхової компанії поглинати втрати, пов'язані з її нараженістю на ризики
Показник надійності	Капітал: Страхові резерви	Показує ступінь забезпеченості ризикових вкладень власним капіталом, за рахунок якого можливе часткове відшкодування збитку при настанні страхових випадків
Показник фінансового потенціалу	(Страхові резерви + Капітал): Чисті страхові премії	Свідчить про здатність страхової компанії здійснювати необхідні страхові виплати за несприятливих для страховика умов (наприклад, високий рівень збитковості)
Показник платоспроможності	Фактичний запас платоспроможності > Нормативний запас платоспроможності	Характеризує здатність страхової компанії виконувати свої зобов'язання
Показник поточної ліквідності	Ліквідні активи: Поточні зобов'язання	Характеризує можливість погашення короткострокових зобов'язань у встановлений термін
2. Показники, які характеризують дохідність та прибутковість діяльності страховика		
Рівень виплат	Сума чистих виплат: Сума чистих страхових премій	Відображає реальну роль страховика на ринку, тобто показує, яка частина страхових премій повертається страхувальникам у вигляді страхових виплат. При порівнянні динаміки коефіцієнтів виплат можна зробити висновок: якщо виплати (їх частка) зростають порівняно із внесками, але при цьому зростає валовий прибуток, то це означає, що джерелом прибутку є не зароблена премія, а інвестиційний дохід
Рівень витрат	Витрати: Сума чистих страхових премій	Характеризує частку витрат на забезпечення діяльності страхової компанії у сумі чистих страхових премій
Загальний рівень виплат і витрат	(Рівень виплат + Рівень витрат): Сума чистих страхових премій	Показує питому вагу у сумі чистих страхових премій всіх витрат – страхових виплат та інших витрат на забезпечення діяльності страхової компанії
Дохідність інвестицій	Інвестиційний дохід: Інвестиційні вкладення	Показує дохідність інвестиційних вкладень
Рентабельність капіталу	Прибуток до сплати податків: Капітал	Показує рівень прибутку, отриманого на одиницю капіталу
3. Показники, які відображають потенційну уразливість до ризиків		
3.1. Показники якості активів		
Частка неліквідних активів	(Вкладення в нерухомість + Акції, що не котуються на біржі + Дебіторська заборгованість): Загальна сума активів	Показує частку неліквідних і потенційно проблемних активів у загальній сумі активів
Показник ризику активів	Дебіторська заборгованість: (Загальна сума страхових внесків + Сума отриманих перестрахових премій)	Характеризує кредитну політику страхової компанії та її потенційну нараженість на ризик погіршення якості активів
Показник дебіторської заборгованості	Дебіторська заборгованість: Капітал	Показує частку дебіторської заборгованості у власних коштах страховика, здатність у мінімальний строк стягнути заборгованість
Показник фондового ризику	Сума вкладень в акції: Загальна сума активів	Показує ступінь нараженості фондовому ризику (ризик втрат у випадку зміни вартості акцій)
Ризик зміни цін на нерухомість	Частка вкладень у нерухомість: Загальна сума активів	Характеризує ризик зміни цін на нерухомість

1	2	3
3.2. Показники якості андеррайтингової політики та політики перестраховування		
Показник достатності страхових резервів	Чисті страхові резерви: Середній обсяг надходжень страхових платежів за останні 3 роки	Свідчить про адекватність сформованих страхових резервів з огляду на надходження страхових платежів
Рівень андеррайтингової збитковості	Страхові виплати: Зароблені страхові премії	Характеризує якість андеррайтингової політики страховика та свідчить про частку здійснених страхових виплат лише за рахунок зароблених страхових премій протягом звітного періоду
Коефіцієнт страхового покриття	Чисті страхові резерви: Середній обсяг виплат за останні 3 роки	Характеризує достатність страхових резервів страхової компанії для здійснення страхових виплат
Показник власного утримання ризику	Чисті страхові премії: Загальна сума отриманих премій	Показує, яку частку ризиків страхова компанія залишає на власному утриманні
Показник участі перестраховиків у страхових резервах	Частка перестраховиків у страхових резервах: Величина страхових резервів	Відображає здатність страхової компанії виконувати зобов'язання залежно від надійності та стійкості перестраховиків
3.3. Показники якості управління страховою компанією		
Частка страхових платежів, що припадають на одного працівника	Загальна сума страхових платежів: Кількість працівників	Показує ефективність здійснення операцій зі страхування
Частка активів, що припадають на одного працівника	Загальна сума активів: Кількість працівників	
3.4. Показники чутливості до ринкового ризику		
Показник зміни балансової вартості активів	Ринкова вартість активів: Балансова вартість активів	Показує зміну вартості активів страхової компанії та оцінює нараженість на ринкові зміни
Показник валютного ризику	Чиста відкрита валютна позиція: Капітал	Характеризує неузгодженість між валютами активів і пасивів та оцінює нараженість на валютний ризик
Показник процентного ризику	Дюрація активів і пасивів	Характеризує неузгодженість за строками активів і пасивів та оцінює нараженість на процентний ризик

дикатори (показники) фінансової стійкості страхових компаній, використання яких, на нашу думку, найбільш повно характеризуватиме стан фінансової стійкості страхових компаній на ринку з урахуванням їх потенційної уразливості до ризиків.

Серед показників фінансової стійкості страховика на особливу увагу заслуговує показник платоспроможності. Враховуючи це, вивчення підходів до оцінки платоспро-

можності страховиків є необхідним для адекватного визначення рівня їх фінансової стійкості.

В разі, якщо страхова компанія виявляється неспроможною виконувати взяті на себе зобов'язання щодо виплат страхувальникам, це нищить саму ідею страхування як засобу захисту від фінансових втрат. У зв'язку з цим, дотримання платоспроможності страховими компаніями задля забез-

печення їх фінансової стійкості має розглядатися як головна мета регулювання їх діяльності [2, 227]. Адже втрата фінансової стійкості страховою організацією в результаті неплатоспроможності неминуче призводить до її банкрутства. Саме тому, дослідження питань, пов'язаних із вивченням підходів до забезпечення фінансової стійкості страховиків, у комплексі зі з'ясуванням стану їх платоспроможності, нині є надзвичайно актуальною проблемою.

Слід підкреслити, що необхідність державного контролю за платоспроможністю страховиків визначається державними інститутами практично усіх країн [6, 139]. При цьому, базовим елементом державного регулювання та контролю фінансової стійкості страховиків є розрахунок показника маржі платоспроможності [8, 18]. Економічний зміст розрахунку маржі платоспроможності полягає у порівнянні зобов'язань страховика за договорами страхування (нормативного показника платоспроможності) та його власного капіталу (фактичного показника платоспроможності). Невідповідність фактичного показника його нормативному значенню (якщо активів страховика недостатньо або вони недоступні в необхід-

ний момент для того, щоб погасити певні зобов'язання), тягне за собою визнання страховика неплатоспроможним та, як наслідок, застосування до нього санкцій.

Таким чином, враховуючи вищенаведене, вважаємо, що ефективна система пруденційного регулювання має складатися з елементів (процедур), призначених для моніторингу та вимірювання великої кількості змінних (рис. 1).

Зупинимось детальніше на окремих компонентах зображеної вище системи пруденційного регулювання діяльності страховиків.

Призначенням компоненту "моніторинг ситуації" є забезпечення перманентного спостереження за станом страхових компаній в поточних макроекономічних умовах, а також систематизація отриманої інформації. Для забезпечення максимальної об'єктивності, необхідно науково обґрунтовано визначити перелік інформативних показників, за якими повинне вестися спостереження. При цьому, ефективність системи пруденційного регулювання буде залежати, переважно, від якості і надійності аналізу, а також від інформації, покладеної в основу оцінки фінансової стійкості.

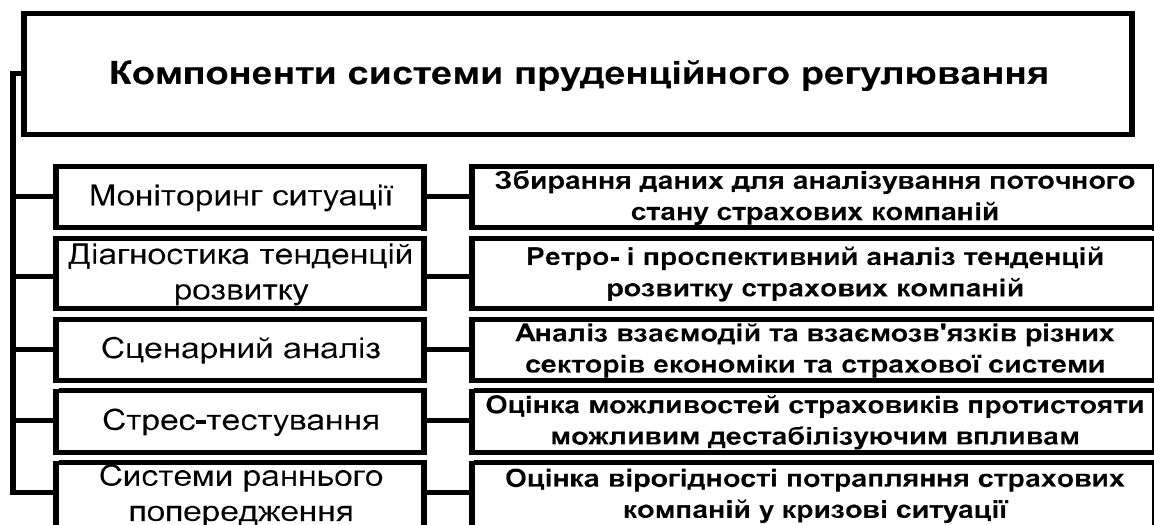


Рис. 1. Основні компоненти системи пруденційного регулювання діяльності страховиків

Призначенням компоненту “діагностика тенденцій” є аналізування і, на підставі цього, виявлення в ретроспективі закономірностей досліджуваних показників та побудова, на базі цих закономірностей, можливих тенденцій розвитку ситуації в перспективі.

Призначенням компоненту “сценарний аналіз” є його використання як ключового інструменту для визначення причинно-наслідкових зв'язків і факторів зміни досліджуваних показників. Результати сценарного аналізу дозволяють визначити характер та вірогідність взаємодії різних секторів економіки та страхової системи. Розкриття й аналіз цих зв'язків дозволяє оцінити напрямок і послідовність розвитку подій на страховому ринку у випадку зміни ситуації в будь-якому з секторів економіки. Більше того, за наявності відповідних математичних і статистичних моделей, можливо одержати оцінку ймовірних часу настання та обсягів наслідків, які виникатимуть внаслідок дії дестабілізуючого впливу на певний сектор економіки та, в зв'язку з цим, дані щодо можливого впливу цих наслідків на страхову систему загалом та на окремі страхові компанії зокрема.

Компонент “стрес-тестування” призначений для аналізування й оцінювання здатності страховиків протидіяти виключним, але вірогідним дестабілізуючим впливам. При цьому, під виключними, але вірогідними дестабілізуючими впливами, як правило, розуміють надзвичайні події, вірогідність настання яких невелика, але які, в разі настання, можуть спричинити надзвичайно масштабні небажані наслідки на ринку і привести до суттєвих втрат у страховиків. Також стрес-тестування може допомогти здійснити розподіл ризиків за пріоритетами. Стрес-тестування поєднує в собі компоненти якісного і кількісного аналізів. Кількісний аналіз має на меті визначення масштабів та послідовності виникнення несприятливих подій і можливої сили їх впливу на різноманітні по-

казники діяльності страховиків. Метою якісного аналізу є оцінка можливостей компанії мінімізувати потенційні втрати і визначити комплекс заходів, котрі необхідно здійснити для зниження рівня ризиків і збереження необхідного рівня стійкості страхових компаній. Як правило, стрес-тестування здійснюється задля раннього виявлення ознак неплатоспроможності страховика, тобто аналізу за допомогою математичних моделей-сценаріїв розвитку його фінансової стійкості залежно від різних зовнішніх впливів та коливань на фінансових ринках, а також для розробки заходів із пом'якшення можливих несприятливих впливів.

Компонент “система раннього попередження” призначений для оцінювання вірогідності настання кризової ситуації на страховому ринку відповідно до поточної ситуації на ньому, визначення профілю ризиків та вивчення макроекономічних умов, які склалися. Цей компонент також дозволяє виявляти нагромадження кількісних і якісних змін, які можуть призвести до негативних наслідків для страхового ринку й окремих страхових компаній.

З 2005 р. в Україні впроваджені 1-й та частково 2-й компоненти пруденційної системи регулювання діяльності страхових компаній. Водночас, для ефективного функціонування цієї системи необхідне функціонування всіх її компонентів. В зв'язку з цим, існує потреба у налагодженні ефективної роботи спеціально уповноваженого державного органу (зараз в Україні це Держфінпослуг), за допомогою якого держава спроможна здійснювати, спираючись на положення загального та спеціального законодавства, регулювання та контроль діяльності страхових компаній.

Запровадження системи пруденційного регулювання діяльності страховиків відкриє можливість комплексного розгляду діяльності страхових компаній з урахуванням їх економічного становища, структурних змін та

нараженості на ключові ризики. Це дозволятиме суттєво підвищити та покращити роль регулювання і нагляду для здійснення ефективної регуляторної та наглядової політики.

Таким чином, для забезпечення фінансової стійкості страхових компаній та страхової системи України завданням надзвичайної ваги є формування якісної системи пруденційного регулювання, яка базувалася б на реальній оцінці ризиків діяльності страхових компаній, визначеній з позицій впливу потенційних загроз на їх фінансову стійкість. Пруденційне регулювання діяльності страхових компаній має містити такі ключові елементи, як: моніторинг ситуації, діагностика тенденцій, сценарний аналіз, стрес-тестування, системи раннього попередження. Оскільки зараз в Україні повноцінно функціонує лише один з цих компонентів (моніторинг ситуації), необхідно сприяти якомога швидшому впровадженню у повсякденну практику решти компонентів пруденційного регулювання, маючи на меті їх повну інтеграцію для налагодження контролю за дотриманням належного рівня фінансової стійкості як окремих страхових компаній, так і страхової системи України загалом.

Література

1. *Временко Л., Корват О. Пруденційні режими регулювання страхової діяльності: цілі, задачі, інструменти // Страхова справа. – 2009. – №1. – С. 60–64.*
2. *Жеребко А. Э. Совершенствование финансового менеджмента рискованных видов страхования. – М.: Анкил, 2003. – 128 с.*
3. *Іванюк І. С., Маруженко Д. С. Теоретичні підходи до визначення категорії “фінансова стійкість страхової компанії” // Фінанси України. – 2006. – № 11. – С. 77–89.*
4. *Кириллова Н. Оценка финансового состояния страховых компаний корпоративными страхователями // Страховое дело. – 2006. – № 6. – С. 34–37.*
5. *Кудрявцев А. А. Актуарные модели финансовой устойчивости страховых компаний. – СПб.: Институт страхования, 1997. – 62 с.*
6. *Кузнецова Н. П., Меркурьева И. С. Международный опыт регулирования страховой деятельности // Вестник СПбГУ. – 2006. – № 1. – С. 138–150.*
7. *Луконин С. В. Финансовая устойчивость страховых компаний и пути ее повышения // Страховое дело. – 2003. – № 5. – С. 28–31.*
8. *Луконин С. В. Формализация и совершенствование методики расчета маржи платежеспособности страховой компании // Страховое дело. – 2003. – № 8. – С. 17–27.*
9. *Орланюк-Малицкая Л. А. О понятиях и факторах финансовой устойчивости страховых компаний // Вестник финансовой академии. – 1998. – № 1. – С. 33–39.*
10. *Основы страхового менеджмента: методическое пособие по изучению дисциплины “Страховой менеджмент”: Учеб. пособие / В. П. Журавлев, В. В. Владимиров, С. А. Банников. – М.: ЗАО Издательство “Экономика”, 2007. – 404 с.*
11. *Страховання: Підручник / Кер. авт. колективу і наук. ред. С. С. Осадець. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2002. – 599 с.*
12. *Сухов В. А. Государственное регулирование финансовой устойчивости страховщиков. – М., 1995. – 112 с.*
13. *Чернова Г. В. Основы экономики страховой организации по рискованным видам страхования. – СПб.: Питер, 2005. – 240 с.*
14. *Ширінян Л. В. Фінансова надійність і фінансова стійкість страховиків // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 9. – С. 173–178.*
15. *Sharma P. Prudential Supervision of Insurance Undertakings // Conference of Insurance Supervisory Services of The Member States of the European Union, December 2002. – S. 12–33.*
16. *Sjaak Bouma. Capgemini’s Compliance and Risk Management Centre of Excellence // Risk Management in the Insurance Industry and Solvency II. European Survey – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.capgemini.com>.*